

Gion Nándor hátrahagyott írásai

1. rész¹

[Újévi köszöntő 1990]²

Boldog új évet kívánok minden kedves hallgatónknak!

Sokféle boldogságot kívánok, mindenkinek olyat, amilyent éppen szeretne. Azért mondom ezt így, mert az elmúlt esztendőben hatalmasat mozdult körülötünk a világ, és azok az emberek mozdították meg, akiknek évtizedeken keresztül szigorú előírásokkal adagolták a csupán egyfajta boldogságot. Ezért aztán az emberek egyáltalán nem voltak boldogok.

Bejártam valamikor ezt a világot, amikor még mozdulatlan volt. Sehol sem láttam olyan szép fenyőfákat, mint Erdélyben, és sehol sem láttam annyi elgyötört, szomorú embert, mint ott a gyönyörű fenyőfák között. Talán még Moszkvában. Ott is sok volt a szomorú ember, lehorgasztott fejjel nyüzögtek körülöttem, és én zavaromban a nagyáruházban vettem egy borsapkát, amely kellemesen melegítette a fejemet, de az első hóesés után úgy megbüdösödött, hogy el kellett dobnom. Varsóban egy hídon fél napig figyeltem egy fiatalembert, aki szép borostyán nyakékeket árult. Sokan jártak a hídon, sóvárogva nézték a borostyánokat, de senki sem vásárolt. A Palócföldön egy tiszta vízű folyó mellett ültem, és a csillogó, tarka kavicsokat néztem, mélyen a víz alatt. Azt mondják, később bemocskolódott az a folyó is, a halak hápogva jöttek fel a víz tetejére, és fehér hasukat az ég felé fordították. Sehol sem láttam olyan szép jegenyesorokat, mint a Dunántúlon, a Balaton környékén. Egyszer egy nagy vihart is átéltem ott, akkor kettéhasadt egy magas jegenyefa, és mindenki láthatta, hogy korhadt volt a belseje.

A jegenyesorok azonban továbbra is megmaradtak. Nem csoda hát, ha mozdult körülöttünk a világ.

1 Az itt közreadott különböző műfajú, különböző alkotói periódusokban született prózai szövegeket az író hagyatékában (OSzK Kézirattár, Fond 583/21.) megtalálta és Gion Eszter szíves hozzájárulásával – megköszönve Simon Lászlónak a rögzítésükben és Szaszovszky Ágnesnek az ellenőrzésükben adott segítségét – gépiratból közreadja Kurcz Ádám István. Ezek az írások sem Horváth Futó Hargita *Gion Nándor bibliográfiájában* (Családi Kör, Újvidék, 2010), sem a *Gion-életműkiadás* megfelelő kötetében (*Műfogsor az égből*, illetve *Véres patkányirtás idomított görényekkel*, Noran Libro 2010, illetve 2011) nem szerepelnek, így a jelen válogatással megkezdett sorozat e kötetek kiegészítésének, az életműkiadás folytatásának tekintendő. Azoknál a szövegeknél, amelyeknél sikerült felkutatni, megadtuk első közlésük helyét és idejét, közreadásuk mostani sorrendjét nem műfaji kategóriák szerinti csoportosításuk határozta meg, hanem a közöttük meglévő, őket gazdagon áthálózó asszociációs lehetőségek, amiktől ez a kis csokor írás reményeink szerint egyvégtében is élvezetes olvasmány lesz.

2 Elhangzott az Újvidéki Rádió magyar adásában 1990. január 1-jén.

És erre mifelénk? Itt is szépek a fenyőfák és a jegenyefák, a bórsapkák itt is megbüdösödnek néha, a folyóink pedig egyre szennyezettebbek. És nekünk is sokáig előírászerűen adagolták, hogy mikor, miként és miért legyünk boldogok. Persze megpróbáltunk cselezgetni. Emlékszem régi szilveszteréjszakákra, amikor a férfiak ócska mézciropálinkával kábították magukat, aztán a befagyott folyó jegén rikoltoztak az ég felé, mint a nyakörves kutyák teliholdas nyári éjszakákon, az asszonyok pedig ünneplő fekete ruhában, mint a varjak, osontak a reggeli szentmisére. Titokban megpróbálták boldogok lenni a maguk módján. Szeretném azt hinni, hogy a most elmúlt éjszakán valamennyien boldogok voltunk a magunk módján. Próbáljunk meg ugyanúgy boldogok lenni az egész 1990-es új esztendőben. Tudom, hogy nehéz lesz. Anyagiakban szegények vagyunk, és az új évben talán még szegényebbek leszünk. De legalább hagyjanak bennünket boldognak lenni nyíltan, hangosan és félelem nélkül a magunk módján, mindenkinek kívánsága szerint.

Még egyszer boldog új évet kívánok minden kedves hallgatónknak.

Gyönyörű év kezdődött

Karácsonykor még szelíden és békésen viselkedtünk, ahogyan az illik, az elkövetkező napokban azonban egyre idegesebbek lettünk, az új év első óráit pedig kimondottan harciasan vártuk meg, ilyenkor leginkább kimentünk a temetőbe, amivel azt bizonyítottuk, hogy nagyon bátrak vagyunk, mert éjszaka is ki merünk menni a temetőbe, ott aztán minden különösebb ok nélkül dühösen egymásnak estünk és birkóztunk a behavazott sírok között, egymás nyakát szorongatva dulakodtunk a hóban, nem tudtuk pontosan, hogy miért vagyunk ennyire dühösek, talán azért, mert mindig elégedetlenek voltunk az elmúlt esztendővel. Amikor teljesen kimerültünk a birkózásban, akkor csatakosan, és kissé megnyugodva elmentünk a temető széléhez, leültünk a temetőfalra, lábunkat a töltés fölé lógattuk, néztük a töltés mögött a befagyott folyót, és nem értettük, hogy a felnőttek a távolban miért kurjongatnak jókedvűen, hiszen ők is tudhatták, hogy rossz volt a régi esztendő, persze nyilván reménykedtek, hogy az új esztendő jobb lesz, és ezért kurjongattak, tulajdonképpen akkor már mi is reménykedtünk egy kicsit, hogy esetleg jobb lesz az új esztendő, csak hogy ilyenkor mindig felbukkant a folyó mellett Szluka Anti, és éktelen hangosan és nagyon hamisan énekelt. Hatalmas léptekkel jött a temetőfal mellett, torkaszakadtából bömbölt, Szluka Anti egyébként töksüket volt, bizonyára nem is tudta, hogy milyen hangosan és hamisan énekel, mi azonban jól tudtuk, hogy ilyen csúnya ordibálás után az új év sem hozhat sok jót a számunkra, és ismét dühösek lettünk, Szluka Anti azonban nem törődött velünk, ordítózva végigment a töltésen, és amikor a házak közé ért, betört néhány ablakot, és csúnyán végigénekelte az utcákat. Másnap bűnbánóan kifizette a betört ablakokat, és egész évben csöndesen és szelíden viselkedett, mint a süket emberek általában, a következő újesztendő első óráit azonban ismét megénekelte hangosan és hamisan, és sorra megrontotta az éveinket. Ezért egyszer elhatároztuk, hogy megverjük Szluka Antit egy hangos éjszakán.

Szilveszter estéjén Hodonicki Oszkár, Virág Péter és én elmentünk Tóth Elekhez, hogy nála várjuk be az éjfélt, és hogy megbeszéljük, hogyan bánunk el Szluka Antival. Tóth Elekéknek hosszú, nagy házuk volt, behúzódtunk a legmelegebb szobába, és megbeszéltük, hogy meglapulunk a temetőfalon, és amikor az ordító Szluka Anti odaér, a nyakába ugrunk, leteperjük, és addig rugdosuk, amíg örök életére elmegy a kedve az énekléstől. Többször megbeszéltünk minden részletet, talán túl sokat is beszélünk, mert lassanként rájöttünk, hogy négyen is gyöngék vagyunk ahhoz, hogy elbánjunk a nagydarab Szluka Antival. Kétségbeesetten és dühösen néztük egymást, és majdnem egymásnak mentünk, pedig még nem érkezett el az újesztendő. Tóth Elek akkor azt javasolta, hogy a szomszédból hívjuk át Fehér Lajost, hátha segítene nekünk, vele együtt meg tudnánk verni Szluka Antit. Nem nagyon bíztunk Fehér Lajosban, erős, zömök legény volt ugyan, de igen magába zárkózó, jámbor természetű, sohasem verekedett még, Tóth Elek azonban mégis áthívta a szomszédból. Fehér Lajos örült, hogy meghívtuk magunk közé, úgy látszik, szilveszter éjszakáján még ő sem szeretett magányos lenni, gyerekek között is jobban érezte magát, mint egyedül. Elmondtuk neki, hogy meg kell verni Szluka Antit, mert hangos és hamis éneklésével megrontja a mi éveinket. Erre már elkedvetlenedett Fehér Lajos, a fejét rázta, és azt mondta, hogy nem hajlandó senkivel sem gorombáskodni. Tóth Elek ekkor áthozott a konyhából egy üveg eperpálinkát, poharakat is hozott, és töltött mindannyiunknak a pálinkából. Mi csak belenyaltunk, Fehér Lajos azonban tisztességgel ivott. A harmadik pohár után kipirult az arca, és kijelentette:

– Rendben van, ma éjszaka megverjük a Szluka Antit. Nem engedhetjük meg, hogy megrontsa az éveinket.

Gyorsan töltöttünk neki még egy pohár eperpálinkát, és nagyon boldogok voltunk.

Akkor belépett a meleg szobába Tóth Elek Matild nevű nővére. Tóth Matild amolyan rosszféle lány volt, esténként rosszféle kocsmákba járt, és összeadta magát teherautó-sofőrökkel, idénymunkásokkal és más állhatatlan fickókkal. Most is valami rosszféle kocsmából jöhetett, mert egyik szeme lilán bedagadt.

Fehér Lajos gyorsan felhörpintette a negyedik pohár pálinkát is, és most már harciasabb volt, mint mi. Felugrott és megkérdezte:

– Ki bántotta magát, Matildka? Mondja meg, és én agyonverem a gazembert.

Tóth Matild nem mondta meg, hogy ki bántotta, hanem Fehér Lajos vállára borult és elsírta magát. Leültek egymás mellé, Fehér Lajos gyöngéden simogatta Tóth Matild dagadt arcát, aztán a haját simogatta, később a mellét is. Azután átmentek a szomszéd szobába, és nemsokára ágynyikorgást hallottunk.

Akkor elcsüggedtünk egy kicsit, attól tartottunk, hogy Fehér Lajos megfeledezik a mi ügyünkről. De nem feledkezett meg rólunk, mert amikor visszajöttek a szomszéd szobából, csillogó szemekkel biztosított bennünket:

– Gyönyörű esztendő jön hamarosan.

Jókedvűen iszogatót tovább, Tóth Matild sem sírt már, jókedvűen mosolygott, egészen év végéig mosolygott. Éjfélkor boldog új évet kívántunk egymásnak, és indultunk volna a temetőbe, csak hogy Fehér Lajos alig tudott felállni a széké-

ról, és nagyon búzlott az eperpálinkától. Felrángattuk, ráadtuk a télikabátját, és kituszkoltuk a szobából.

Mentünk a temető felé, kissé lassan haladtunk a botladozó Fehér Lajossal, és amikor beértünk a temetőbe, Fehér Lajos sóhajtva leült az egyik sír szélére.

– Megpihenek egy kicsit, gyerekek – mondta.

Éktelenül dühösek lettünk, akárcsak az előző években. Előbb Fehér Lajost néztük dühösen, aztán már egymást, és hirtelen egymásnak rontottunk. Birkózni kezdtünk, dühödtebben birkóztunk, mint bármikor máskor, és jóval tovább is, mert még mindig a hóban hemperegtünk, amikor a folyó felől felhangzott Szluka Anti bömbölése. Felugráltunk, kerestük Fehér Lajost. Ő már régen lefordult a sír széléről, és aludt a sír mellett a hóban. Odarohantunk hozzá, ébresztgettük, hóval dörzsöltük az arcát, pofozgattuk, de ő nem ébredt fel. Akkor elkezdtek rugdosni, először csak gyöngéden, de aztán egyre erősebben rugdostuk, a töksüket Szluka Anti meg énekelt hangosan és hamisan a folyó mentén, hallottuk, hogy elhalad a temetőfal mellett, és később a távolból üvegcsörömpölést is hallottunk, ismét betört néhány ablakot.

Addigra sikerült életre rugdosni Fehér Lajost. Felállt, körülnézett a temetőben, és megkérdezte:

– Újév van már?

– Igen – mondtuk szomorúan.

– Gyönyörű év kezdődött – mondta elégedetten Fehér Lajos, és elkezdett énekelni.

Majdnem olyan hangosan és majdnem olyan hamisan énekelt, mint Szluka Anti. Riadtan közrefogtuk, vezettük ki a temetőből, szerettünk volna minél gyorsabban hazaérni vele, de ő csak lassan tántorgott közöttünk és hangosan énekelt, nagyon örült az újesztendőnek. A házuk előtt hagyta abba az ordibálást, és megint azt mondta nekünk:

– Gyönyörű év kezdődött, higgyétek el nekem.

Ma sem tudom, hogy miért, de akkor majdnem elhittük neki.

[Akármit is hoztak...]

Akármit is hoztak – jót vagy rosszat – az elvonuló esztendő, ezek a napok így karácsony és újév között számomra mindig a legszebbek voltak. Ez a mai nap is. Azt hiszem, egészen izgalmas regényfejezetet sikerült írnom valamikor egy János-napi kártyapartiról. Nagy tétekben ment a játék, gazdagon termő, zsíros bácskai földek röpködtek a magyar kártyákon, egy álmodozásra hajlamos szerelmes siheder, Rojtos Gallai István osztotta a lapokat a huszonegyezőknek, természetesen csalt, természetesen jó ügy érdekében, a jó földek helyükön maradtak az ősi juss jogán, a gonoszok is megbűnhődtek. Mindez elég régen történt, később a helyzet valamelyest megváltozott, de akkor már mások osztották a cinkelt lapokat.

Rojtos Gallai Istvánról, az álmodozó suhancról, az első világháború katonájáról, a lóháton járó mezőőrrel eddig három könyvet írtam, egy kicsit talán azért, mert ő tanított meg az év utolsó napjainak szépségére, hófehér vagy sáros téli napokon, főleg abban az időben, amikor tájékunkon szigorúan tiltották a kará-

csony ünneplését, csöndben kártyáztunk a feldíszített fenyőfa mellett, Gallai István ilyenkor nem csalt, hiszen csak mézes diógerezdekért játszottunk, meg aztán a fekete ruhás öregasszonyokat is sajnáltuk, akik az éjféli misén őszintén imádkoztak bűnös, haragos, esetleg megalkuvó lelkünk üdvéért.

Nem tudom, hogy az imádság mennyire használt nekünk, mert a szeretet ünnepe után már a névnapok következtek, áthoztuk a karácsonyt István-napra meg a későbbi napokra, erőteljesen felhangosítottuk, ahogy ma mondanánk, élő zene mellett ordítóztunk szenteskedő és nem mindig szenteskedő dalokat. A zenekar tagjai időnként megrettentek a hangzavarból kihallatszó szövegektől, de az énekeseik megfizették őket, muzsikáltak hát becsülettel. Mi meg büszkék voltunk magunkra, hogy kijátszottuk a tilalmakat, megfélemedtünk az ostoba és rosszindulatú szabályokról és határvonalakról, a sötét színű dolgokról, vagyis jól éreztük magunkat.

Az utóbbi években hanyagolom a harsogó dalolást, esetleg zavarná mások nyugalmát, és ha jobban belegondolunk, dúdolni és füttyörészni is lehet nagyon dallamosan.

Még ebben az esztendőben is. Mert személy szerint tulajdonképpen nem panaszkodhatom. Megjelent egy regényem, jeles kiadónál még fizettek is érte, állítólag vásárolják is az olvasók, bár nem tudom pontosan, hogy miből. A rádióban, tévében, a filmszakmában ugyancsak jegyezték a nevemet, irodalmi estekre is hívtak, sőt megkaptam a magyar állampolgárságot. Részt vettem egy új könyvesbolt megnyitásán, és hallottam könyvkiadókat bizakodóan nyilatkozni.

Ezzel együtt az az érzésem, hogy a magyar íróknak nem volt kimondottan jó az idei lapjárásuk. Panaszkodnak az Írószövetségben, a szerkesztőségekben, a kiadókban. Az írók is panaszkodnak. Talán azért, mert a huszonegyszázéves lassan kimegy a divatból, játsszák még, de más néven, és kicsit más szabályok szerint, és hát új kártyajátékok jelentek meg. Tehetséges ember ezeket is megtanulja, amennyiben jó lapjai vannak a kabátujjában. Ez elengedhetetlen a hamiskártyázáshoz. Mondom én ezt ezen a szép vagy csúnya év végi, téli napon, amikor régi szokásokra emlékezve megpróbálok dallamosan dúdolgatni. Hogy holnap kik osztják és milyen megmérettetéshez a kártyát..., hát arra ráérünk majd odafigyelni a boldog ünnepek után.

A muskátlizenéről

Legtöbben bizonyára hallottak már a muskátlizenéről. Vegyes műfajú, és főleg vegyes értékű zene ez, amelybe belefér a magyar nóta, a régi fülbemászó táncdal, a sikamlós kuplé és még sok minden más, természetesen áhangszerelve a kor követelményeinek megfelelően. Nem tudom pontosan, hogy honnan ered az elnevezés, én az utóbbi években hallom egyre gyakrabban emlegetni, amióta Vajdaságban hihetetlen gyorsasággal elszaporodtak a muskátlizené művelői, a nagyközönség lelkesen fogadta őket, megjelent a körükben néhány ügyeskedő fiú, aki beszervezte őket lemezkiadóhoz, piacra kerültek a lemezek és kazetták, és csakhamar elárasztották nemcsak Vajdaságot, hanem szinte az egész magyar nyelvterületet.

Szülőfalumban, Szenttamáson is megalakult egy muskátlizenekar. Heten álltak össze a következő hangszerekkel: két szaxofon, két harmonika, egy gitár, egy nagybőgő és egy bendzsó. Őket is felfedezték az ügyeskedő fiúk, az egyik eljött hozzám, elmondta, hogy a szenttamásiak hamarosan lemezt csinálnak, és megkért, hogy írjak valamiféle kísérszöveget a lemezhez, hiszen eddig is sokat írtam Szenttamásról, ennyit még megtehetnék szülőfalumért. Udvariasan elutasítottam az ajánlatot, szerencsére senki sem búsult túlságosan emiatt, a zenekar bevonult a stúdióba, eljátszotta és elénekelte egyebek között azt, hogy: „Üljél a motoromra, kisangyalom”, hogy „Egy gombolyag sárga cérna”, hogy „Kerítésre felmászott a bakkecske” és hogy „Engemet még nem szeretett senki”. A hangszerek néha hamisan szóltak, időnként az ének is megbicsaklott, az ügyeskedő fiú a haját tépte dühében, de aztán támadt egy nagy ötlete. Berendelte a feleségeket is a stúdióba, és rájuk parancsolt, hogy tegyenek úgy, mintha nagyon jókedvűek lennének, sikongjanak hangosan, főleg olyankor, ha a férjek hamisan játszanak, ezzel majd elsikoltják a hibákat. Így történt, megvolt a felvétel, a lemezt azóta többször utánnyomták, különösen Magyarországon volt kelendő. Eljött hozzám ismét a szervező, és azt mondta, hogy mint már annyiszor, ezúttal is ostobán viselkedtem, mert egy egész rakás pénzt kaphattam volna egy rövidke szövegért.

Akkor magamba szálltam egy kicsit, és végiggondoltam, hogy mit is írhattam volna, ha írtam volna. Először is meg kellett volna írnom, hogy ez volt gyerekkorom zenéje. Ez volt a magyar zene. Ezt húzták a lakodalmakban és a szombat esti bálakban. Talán, mert csak ezt húzhatták, vagy csak ezt merték, de lehet, hogy már akkor is ez tetszett az embereknek. Meg kellett volna írnom azt is, hogy suhanckoromban kisebb-nagyobb csoportokhoz csapódva magam is ezt énekeltem igen hangosan, különösen olyankor, ha szerettünk volna túlkiabálni más nyelvű nótázókat. Nem kiabáltunk túl senkit, de mégis ez volt az érzésünk, közel voltunk magunkhoz, csak a saját hangunkat hallottuk, és azt hittük, hogy egyedül mi énekelünk a világon, még ha muskátlidalokat is. Mert ezeket a dalokat tényleg hangosan lehet énekelni. Minden nyelven. Később, amikor már írótaborokba jártam, népdalokat énekelünk, nem akartunk senkiket sem túlkiabálni, megfértünk ott valamennyien egymás mellett.

Mégsem a népdalok jöttek divatba, hanem a muskátlizene. És én mind többször gondolok arra, hogy anyanyelvünk a Vajdaságban vészjóslóan kezd hasonlítani a muskátlizenére. Vagyis egyre inkább romlik. Évekkel ezelőtt lármás veszekedésbe kezdtem a „Magyar Szó” című napilapunk főszerkesztőjével, amiért állandóan csökken a lap példányszáma. Én azt állítottam, hogy ennek oka a rossz szerkesztési politika, a túlzott óvatosság, amelynek nyomán az érdektelen, unalmas hírek tömkelege jelenik meg az újságban, életünk problémáiról hallgatunk, és ezt is egy elszürkült nyelvezettel tesszük, ő viszont azt bizonygatta, hogy a példányszám azért csökken, mert csökken a magyarok száma.

Attól tartok, mindkettőnknek igaza volt. Mert a lap tényleg rossz volt, de a magyarok száma is csökkent, a statisztikai kimutatások egyre riasztóbb adatokat közölnek. Azt hiszem, Vajdaságban fogyatkoznak leggyorsabban a magyarok.

Ernek természetesen sokféle oka van, de az egyik biztosan a nyelv megromlása. Tudom, hogy keresem az ok és okozati sorrendet, a tüneteket a betegséggel, de ebben a rövid jegyzetben a nyelv és az ének szépségeért és megtartó erejéért szeretnék ágálni. A csúnya, illetve a csúnyán beszélt nyelvet könnyűszerrel felejtí el az ember, a muskátli pedig jószerint mégiscsak cserepes virág, amit bármikor le lehet lökni az ablak párkányáról.

Nemrégem hosszabb nekrológfélét írtam egy elhunyt ismerősömről, megírtam, hogy rendes ember volt, mert tényleg rendes ember volt, de nem állhatam meg, hogy ne szúrjak közbe egy mondatot, miszerint csúnyán beszélt az anyanyelvét, úgy beszélt magyarul, mintha homokot tömtek volna a szájába. Megmondtam neki ezt életében is egyszer, széttárta karjait, mint aki nem tehet róla, a többségi nyelv előbb-utóbb megteszi a magáét, nehéz elkerülni a hatását, még a hangokat is átvesszük, a magán- és mássalhangzókat, főleg a mássalhangzókat. Kissé mélabúsan mondta ezt, közben ropogtak a homokszemek a fogai között, én meg arra gondoltam, hogy talán nem is kellett volna rászólnom, hiszen beteg volt már akkor szegény, és én tudtam, hogy hamarosan meg fog halni.

Sok emberre rá kellene szólnom, azt meg úgysem tehetem. Nem akarom ezzel azt mondani, hogy Vajdaságban minden magyar csúnyán beszél az anyanyelvét, és hogy muskátlizenére búsul vagy vigad. És hogy aztán még, mondjuk, Magyarországon is jó üzletet csinál muskátlilemezével, hiszen teheti, mert van rá igény. Hallottam szép beszédet is eleget, élvezettel hallgattam az embereket, akik szépen énekelték a népdalokat. Nekem eléggé reszelős a hangom, nem tudok szépen énekelni, könyveket írok, ehhez valamelyest értek, ezzel próbálom kimosni a homokszemeket a fogak közül. A cserepes virágokat meg nem kedvelem túlságosan, mert könnyen lelökhetők az ablakpárkányról, vagy akár maguktól is leeshetnek.

Gumicsizmák és zongora³

Régen, egy csapadékos ősön, melyet rendkívül kemény tél követett, egy szerelőműhelyben felejtettem magam. Szűk kis műhely volt ez, a megfelelő szerzőkkel, ezenkívül telezsúfolva javításra váró kerékpárokkal, varrógépekkel és gumicsizmákkal. Bartha mesteré volt a műhely, hozzá szegődtem el részben kényszerből, részben saját ötletemtől vezérelve, merthogy abban az időben nagyon szerettem volna megtanulni kerékpárt és varrógépet javítani. Nem tanultam meg. Bartha mester ugyan megpróbálkozott velem, megmutatott minden megmutathatót, elnézte, ahogy babrálok az alkatrészekkel, aztán rezignáltan azt mondta:

– Ragaszd inkább a gumicsizmákat!

Ő a fejébe csapta asztrakán sapkáját, és elment valahová, én meg ragasztgattam a gumicsizmákat. Egyébként is, ahogy múltott az ősz és közeledett a tél, megcsappant a kerékpárok és a varrógépek száma, ellenben rengeteg lyukas

3 Új Szó 1986. január 31., 13. (*Gumicsizma és zongora* címmel jelent meg itt.)

gumicszímát hoztak az emberek. Foltokat vágtam és simára dörzsöltem őket, csiszolókövön tisztára csiszoltam a gumicszímák sérült részeit, bekentem ragasztóval és a foltokat a lyukakra ragasztottam. Egyszerű munka volt, akárki beletanulhatott, csakhogy módfelett büdösek voltak ezek a használt gumicszímák. Búzlótt tőlük az egész műhely, de főleg a kezem búzlótt rettenetesen. Kezdtém elnagyolni a munkát, már csak ímmel-ámmal csiszolgattam a gumicszímákat, így aztán a foltok gyorsan leváltak a lyukakról, az eső és a hólé befolyt a cszímákba, az emberek pedig dühösen reklamáltak.

Bartha mester egyre szomorúbban pislogott rám, és újévkor kirúgott. Pontosabban átadott egy géplakatos ismerősének, akinek nagy műhelye volt, ezenkívül egy traktora és cséplőgépe. Nem nagyon bántam a cserét, igaz, az új műhely sokkal messzebb volt, sokat kellett odáig gyalogolni a hideg téli reggeleken, útközben azonban az egyik szép régi házból mindig zene hallatszott ki, valaki rendszeresen zongorázott az ablakok mögött, és én módfelett szerettem hallgatni a zongoraszót, talán azért, mert meglehetősen ritkán hallottam.

Erről egyébként már többször írtam, több változatban, egyik meg nem jelent könyvemben azt írtam, hogy a zongoraszó hallgatása közben megfagyott mind a két fülem. Ez enyhe túlzás, ennyire azért sohasem szerettem a zenét, tény azonban, hogy egy reggel valóban megfagytak a füleim, és ehhez nyilván az is hozzájárult, hogy kissé elácsorogtam ott a régi ház előtt a zongorázást hallgatva. Szóval fehérre fagytak a füleim, csontkemények lettek, és csak a műhelyben puhultak meg, kipirosodtak és magdagadtak. Sokáig nagyon érzékenyek maradtak a füleim, még azután is, hogy ebből a műhelyből is messzire szöktem.

Évekkel később találkoztam Bartha mesterrel, talán karácsony vagy újév napján, mindenesetre egy olyan téli napon, amikor üresek az utcák, az emberek odahaza gyógyítják magukat. Mi ketten is elég morózusak és másnaposak voltunk, de azért boldog ünnepeket kívántunk egymásnak, és akkor Bartha mester megjegyezte:

– Úgy hallottam, hogy híres ember lett belőled.

– Én nem hallottam.

– Könyveid jelennek meg és irkálsz az újságba.

– Előfordul.

– Ki hitte volna! – sóhajtott. – Hiszen semmihez sem volt tehetséged. Egy vacak gumicszímát sem tudtál megragasztani.

– Ma már kevesen járnak gumicszímában – mentegézőztem.

– A kerékpárokhoz és a varrógépekhez sem értettél. Bezzeg én még ma is... Lehet, hogy nekem kellene könyveket írni.

– Lehet – mondtam.

– Te hogy csinálod?

– Egyszer megfagytak a füleim az utcán. Sokáig álldogáltam egy ház előtt, és a zongoraszót hallgattam.

– Nekem jó meleg asztrakán kucsmám van.

– Ha néha levinné...

Bartha mester mélyen elgondolkozott, szomorúan nézett rám, mint amikor kirúgott a műhelyéből, végül dühösen legyintett.

– Szeretem a szép, fekete asztrakán kucsmákat. És nem hagyom, hogy megfagyjanak a füleim. Legfeljebb továbbra sem írok könyveket. Különben is, ki a fenének kellene manapság a könyvek.

Vasasok. A Bokszoló⁴

A Bokszoló volt a legerősebb közöttünk, vasasok között, széles vállú, vastag karú fiú volt, és rendszeresen járt edzésre, részt vett az ifjúsági meccseken, időnként hét végén ugyan dagadt orral és dagadt arccal érkezett vissza a meccsekről, de még ilyenkor is leginkább ő nyert ezeken a hétvégi összecsapásokon, többen is azt mondogatták, hogy hamarosan akár az országos ifjúsági válogatottba is bekerülhet. Ezenkívül a vasas, pontosabban a lakatos szakmához is ő értett legjobban, pillanatok alatt szétszedett, megjavított és összerakott bármilyen bonyolult zárat, és ami esetünkben a legfontosabb, egy görbe dróttal pillanatok alatt felnyitott minden lakatot, különösen a Titán- és a Tuto-féle lakatokat, bár más fajták sem okoztak neki gondot, de ezt csak később tudtam meg, és a történet lényegében nem is itt kezdődik.

A történet az iránytúval kezdődik. Egyszer valamikor, azt hiszem, írtam már egy iránytúróról, de az egy másik iránytú volt, az pontosan mutatta az égtájakat, ez viszont, amiről a továbbiakban szó lesz, tévesen mutatta az égtájakat. Szokola Andrásról, a borbélymestertől kaptam. Szokola András, ha éppen nem az emberek hajával vagy szakállával foglalatzkodott, régi órákat, réz- és bronzkilincseket, rozsdás fogaskerekeket, kitört üvegű viharlámpákat, elgörbült kocsitengelyeket és egyéb haszontalanságokat gyűjtött, és ő volt az egyetlen ember, aki megsajnálta, amikor egy nyáron sötétbarnára, sőt majdnem feketére pörkölődve és nagyon soványan érkeztem haza az egyik ifjúsági munkaakción, azt mondta, hogy olyan vagyok, mint akit megnyúztak, és hosszú ideig nyáron forgattak, vagyis nagyon megcsúnyultam, ezért jóságosan azt javasolta, hogy soha többé ne hagyjam el a falunkat, maradjak itthon, és gyűjtsek régi rézkilincseket és bronzkilincseket. Kedvetlenül ráztam a fejem, erre azt javasolta, hogy gyűjtsek bélyegeket, az is nagyon szép és hasznos foglalkozás, de én bélyegeket sem akartam gyűjteni, végül azt mondta, hogy gyűjtsek régi pénzeket, elhagyott temetőkből, rogyadozó házak padlásain és lerombolt kastélyok helyén sok régi pénzt lehet találni, ezek között igen értékes darabok is lehetnek, és egyszer talán még meg is gazdagodhatom. Ezen elgondolkoztam egy ideig, aztán mégis úgy döntöttem, hogy régi pénzeket sem fogok gyűjteni, hanem elmegyek a vasasokhoz, lakatos, esztergályos, géplakatos vagy marós leszek, és majd fényes fogaskerekeket és egyenes tengelyeket csinállok. Szokola András ekkor szomorúan keresgéltni kezdett a sok régi kacetja között, és előkerített egy iránytút, és a kezembe nyomta. Szép iránytú volt, szögletesre csiszolt üvegtalappal, és a mutatója úgy remegett, mint a halálra rémült ember ütőere. Szokola András azonban figyelmeztetett, hogy a mutató elferdült, valójában jobbra tolódott, így

⁴ Napló 1990. június 6.

hát ha északra akarok menni, akkor északnyugat felé induljak, ha pedig délre akarok menni, akkor délkelet felé induljak az iránytű szerint.

Az iránytűt a táskámba dobtam szegényes ruhaneműim közé, és elutaztam a vasasokhoz. Odataláltam anélkül, hogy az iránytűt néztem volna. Szépen felszerelt műhelyben okítottak bennünket a szakmára, szállásunk viszont igen nyomorúságos volt, vastag falú, nedves épületben harmincan aludtunk egy szobában, egy másik kisebb szobában pedig tíz lány lakott, akik valamennyien az esztergályos szakmát tanulták. A szekrényeink, amolyan nagyobb ládafélék, a pincében voltak, a zuhanyozófülkékkel szemben. Itt öltözködtünk és vetkőztünk reggel és este. Mindenki elhelyezte holmiját a szekrénybe, és lelakatolta a szekrényt. Én is elrendeztem a holmijaimat, de az iránytűt nem raktam a szekrénybe, felvittem a szobába, este az ágyam mellé tettem, mint az ébresztőórát, és reggel mindig megnéztem, hogy merre van észak és dél. A többiek is megnézték reggelenként az iránytűmet, de senkinek sem mondtam meg, hogy észak tulajdonképpen északnyugatra, dél pedig délkeletre van.

Két hét múlva ellopták az iránytűmet. Nagy lármát csaptam, azt kiabáltam, hogy tolvaj gazemberek vannak közöttünk. Addig óbégattam, amíg odajött hozzám a Bokszoló, és megkérdezte, hogy mi bajom van. Elmondtam neki, hogy ellopták az iránytűmet, mire csöndesen megnyugtatóan, hogy estére majd lemegyünk a pincébe, és átnézzük a szekrényeket.

Este, amikor a többiek már lefekvéshez készülődtek, lementünk a pincébe. A lányok akkor zuhanyoztak, nem csinálhattunk semmit, de ha már ott voltunk, meglestük a meztelen lányokat. Résnyire kinyitottuk a zuhanyozófülkék ajtaját, a lányok a sustorgó vízszög alatt nem hallották az ajtónyitást, és mi megállapítottuk, hogy valamennyiük közül egy Jasna nevű szőke lány a legszebb. Később a lányok csapzott hajjal kijöttek a fürlekéből, mi félrehúzódtunk a pince végébe, és ismét megállapítottuk, hogy a Jasna nevű lány a legszebb. Aztán elmentek a lányok, a Bokszoló elővett egy görbe drótot, és akkor láttam, hogy milyen ügyesen ki tudja nyitni a lakatokat. Szvetecska Péter szekrényében találtuk meg az iránytűt. Szvetecska Péter nagy langaléta fiú volt, kosárlabdázni járt... De most nem róla van szó.

Az iránytűt visszavittem a szobámba, ismét az ágyam mellé tettem, és reggel megnéztük, hogy merre van észak és dél. Ezek után még legalább hússzor ellopták az iránytűmet, és mi a Bokszolóval még legalább hússzor lementünk esténként a pincébe, meglestük a zuhanyozó lányokat, és mindig megtaláltuk az iránytűt. Mindenki gyanakodva nézett rám, betörőnek tartottak, de nem mertek bántani, mert tudták, hogy a Bokszoló a barátom, és ezentúl az elferdült iránytűt sem bántották. A Bokszoló viszont elkezdett délutánonként a városi parkba járni a Jasna nevű lánnyal, és alkonyatkor virágokat szedett a parkban a szőke lánynak.

Egy este aggodalmas arccal jött oda hozzám, és azt mondta:

– Leütöttem a parkórt.

– Miért?

– Elkapott, amikor a virágokat loptam.

– Ebből még bajod lehet – mondtam én is aggodalmasan.

– Igazad van – mondta. – Meg aztán Jasna többet érdemel néhány szál virágnál.

Ezek után Jasna már a mozik körül ódögött, a Bokszoló pedig valamelyik közeli kocsmában meggylikórt ivott és várakozott. Később már több lányra felügyelt, elhanyagolta az edzéseket, és sohasem került be az országos ökölvívó-válogatottba. Amikor otthagytam a vasasokat, mert rájöttem, hogy a vadozatú fogaskerekek és fémtengelyek nem olyan szépek, mint ahogyan valamikor elképzelttem, és hogy képtelen vagyok egy szál görbe dróttal akár a Titán- vagy a Tuto-féle lakatokat kinyitni, a Bokszolót kék ingben, égszínkék nadrágban és lila zakóban láttam üldögélni egy kocsmában, császárkörtelkört ivott.

Sok év múlva találkoztam vele egy nagyobb városban. Szenet lapátolt az utcáról a városháza pincéjébe.

– Mi történt veled? – kérdeztem.

– Sokfelé jártam – mondta. – Börtönben is.

– A lányok miatt?

– Nem. Túl sokat kínlódtam egy zárral. Elkaptak.

– Ezentúl szenet fogsz lapátolni? – kérdeztem.

– Megvan még az iránytűd? – kérdezett vissza.

– Megvan. A könyvespolcomon tartom, és minden reggel megnézem, hogy merre van észak és dél.

– Szükségem lenne egy jó iránytűre – mondta a Bokszoló.

– Az enyém tulajdonképpen nem mutatja pontosan az égtájakat. Már régen félreozdult a mutatója.

– Ezért nem mentél sohasem messzebbre?

– Lehet, hogy ezért.

– Hamarosan veszek magamnak egy rendes iránytűt – mondta a Bokszoló, és kotorta tovább a szenet a városháza pincéjébe.

Sokáig néztem, és nem tudtam mit mondani neki. Sovány volt, és fekete volt a szénportól. Majdnem olyan sovány és olyan fekete volt, mint én régen egy nyáron, amikor hazajöttem egy önkéntes ifjúsági munkaakcióról, ahová valójában nem is önként mentem el. Előzőleg hosszasan a lelkemre beszéltek... De ez már megint egy másik történet.

Naplórészlet könyveimről

Ennek az írásnak, ha majd egyszer megjelenik nyomtatásban is, azt a címet fogom adni, hogy „Naplórészlet könyveimről”. Nem valami hangzatos cím, nekem szoktak lenni ennél sokkal jobb ötleteim is, de most gyorsan kell nyilatkozni, és egyébként a későbbiekben lehet még apróbb változtatásokat eszközölni, megcsináltam én ezt korábban is irodalmi pályafutásom során. A megírt könyveimen is látszik.

Nem szeretek a saját könyveimről beszélni, arról meg különösen nem, hogy milyen irányzathoz tartozom. Erről majd beszélnek a kritikusok, az irodalomtörténészek, ha arra érdemesnek tartják a témát. Az eddig megírt és publikált műveimet leginkább realistának nevezték különféle megkülönböztető vagy

megszorító jelzőkkel, besoroltak már a népiek és népiesek, sőt a mesélők vagy éppen az anekdotázók közé is. Biztosan nekik volt igazuk, sohasem vitatkoztam a kritikusokkal, ezentúl sem fogok.

Irodalmat tanultam az egyetemen, abból diplomáltam, rengeteg könyvet elolvastam, próbáltam ellesni az írói fogásokat, jó harminc évvel ezelőtt egy akkoriban avantgárdnak, hagyományfelrovónak [sic!], és főleg kozmopolitának számító, és szerintem nagyon tehetséges írógárdával indultam tevékenykedni az irodalomban. Ez kiolvasható első regényemből, amely nem volt mentes a modernnek hitt trükkösködésektől. A regény ezzel együtt elkelt a piacon, a legfőbb baja az volt, hogy nekem nem tetszett igazán. A második könyvemet szinte újságírói kényszerűséggel írtam meg. Ez már jobban tetszett, mármint nekem, ekkor kezdődtek első politikai konfliktusaim a kulturális életben, de ezt most nem részletezném.

Inkább a réges-régi közhellyel folytatom, miszerint a legtöbb író visszatér gyermekkori élményeihez. Egyre többet gondoltam szülőfalumra, Szenttamásra, és egy kidöntött akácfaról kezdtem elmélkedni. Az akácfa a mi házunk előtt hevert, nyári estéken ott gyülekeztek a környékbeli férfiak, leültek az akácára, megbeszélték napi gondjaikat, a napi eseményeket, meséltek régebbi történeteket is, ezek a történetek gyakran kegyetlenek, de igazak voltak. A házaktól meg mindenünnen hangos gyermekvisítás hallatszott. Az asszonyok akkor mosdatták, fürdették a kisgyerekeket, általában hideg vízben. A gyerekek ezt még eltűrték, a lábmosásnál azonban már bömbölni kezdtek. Mivel egész nap mezít-láb szaladgáltak, nagyon koszos lett a lábuk, a szappannal akkoriban spórolni kellett, a mosdólavórok közelében mindig volt egy cserépdarab, a tisztaságra ügyelő édesanyák ezzel suvickolták le a sok piszkot a kicsi lábakról. Fájdalmas művelet volt.

Engem egészen kiskoromtól kezdve elég kemény fiúként tartottak számon. Igyekeztem hát így viselkedni. Miután meghallgattam a férfiak esti beszélgetését a kidöntött akácfa mellett – mert én csak mellé ülhettem –, bementem az udvarunkba, vizet húztam a kútból, lemosakodtam, a lábamat lecsiszoltam a cserépdarabbal, a sarkam fölött néha még a vér is kiserkent, de mindig tisztán feküdtem le másnapra.

Erre emlékezve írtam meg harmadik könyvemet „Ezen az oldalon” címmel. A könyv politikai okok miatt eléggé elveszelődött, de én majdnem elégedett voltam vele. Ráálltam erre a vonalra. A göcsörtös akácfa törzsén üldögélő férfiak komoly, értelmes beszédére az általuk fontosnak tartott dolgokról. Ők úgy tudtak beszélni a mindennapi és a régebbi történésekről, hogy erre mindenkinek oda kellett figyelnie. Én is így szeretnék írni, így próbálok írni már több mint harminc éve.

A síró gyerekekről sem feledkeztem meg. A lábsarkam fölött már nem cserépdarabbal csiszolom ugyan tisztára, vagy néha véresre a bőrömet, ma már minden utcában lehet szappant kapni, igen sokfélé. Válogathatunk, válogatunk is benne, az esti fürdés után reggel tisztán ébredünk, ki ilyen, ki olyan illattal. Maradjunk ennél, és ne sírjuk vissza az egyébként hatékony cserépdarabokat. Az illatotkat élvezze mindenki saját ízlése szerint.

Naplórészlet írókról és szerkesztőkről

Az íróknak nagy szívük van, a szerkesztőknek sötét a lelkük, az írók szeretik, megvédik egymást és összetartanak, a szerkesztők ellenben gyanakvóak, ravaszak, és hajlamosak az alattomos gánccsoklásra. Nagyjából ez a tévhit fogalmazódott meg bennem pályám legelején, és magam sem tudom miért, de némi módosításokkal még ma is ezt vallom néha, talán azért, mert mint annyian mások, én is ragaszkodom némely ifjúkori rögeszmémhez.

Egyébként sikeresen futottam neki az irodalomnak, a szerkesztők nem gáncsoltak el, első könyvem ugyan elég szánalmas és sovány füzetecske lett minden tekintetben, a kritika azonban elnéző jóindulattal fogadta, felbátorodtam, második könyvemmel már első díjat nyertem egy regénypályázaton, és fényképem egyetlen napilapunk címlapjára került, igaz, hogy a legaljára, de mégis a címlapra. Mindez 1968-ban történt a régi nagy Jugoszláviában, amit nagyon sokan szépnek, erényesnek és mosolygósnak láttak, én ugyan azon kevesek közé tartoztam, akik kételkedtek erényességében, de abban az esztendőben helyeslően bólogtattam, hiszen központilag szervezett, spontán tömegtüntetések robbantak ki a népesebb városokban a Csehszlovákiának nyújtott szocialista testvéri segítség ellen. Díjnyertes regényemet is ilyen szellemben írtam, úgy éreztem, tökéletesen a vonalon vagyok, szövegembe tehát becsempészhettek néhány rebellis mondatot is a nemzeti egyenjogúságról, a kutya sem fogja észrevenni, legfeljebb csak azok, akiknek írok. Első fokon bevált az ötlet, a címlapra kerültem, a következő lépésön azonban már megelőzött a politika. A regényírás ugyanis nyűgös és hosszadalmas munka, a politika sokkal rugalmasabb és elevebb. Mire a tekintélyes díjat átvettem, a tüntetők hazavonultak, a politikusok megbékéltek egymással, én meg ott álltam egy problematikus kézirattal, mely díjat kapott, de immár a kiadhatóságát is megkérdőjelezték. A kiadó demokratikus lépésre szánta el magát, sokszorosította a regényt, elküldte véleményezésre a vajdasági magyar íróknak, és összehívta őket tanácskozásra. Vagy hetvenen voltunk magyar írók akkoriban azon a tájon, majdnem mindenki eljött. A kiadó természetesen nem bízott az írókban, nem tudta, hogy mit fognak mondani. Én sem tudtam. A Főszerkesztő azonban semmit sem bízott a véletlenre. A tanácskozás előtt fél órával bekértem magához, és nyájasan elbeszélgetett velem. Sima modorú ember volt, mint általában a szerkesztők, elmagyarázta, hogy a nemzetközi helyzet megváltozott, néhány, a Szovjetunió és az egész tábor ellen csattogó érdes mondatot csiszoljunk le, akkor nem lesz semmi baj, a regény ezzel a módosítással is remekmű marad. Meggyőzött, beleegyeztem a csiszolgatásba, így mentünk el az írók közé.

Kellemes meglepetés várt rám. Az egybegyűltek egyhangúlag kiálltak mellettem. A legnagyobb hatást egy daliás termetű, tekintélyes idősebb író keltette. Beszéde mindössze két tőmondatból állt, és így hangzott: „Az írók között mindig voltak kurvák. Mi ne legyünk azok.” Ezután mindenki arra szavazott, hogy a regényemet sürgősen ki kell nyomtatni úgy, ahogy van.

Ekkor felállt a Főszerkesztő, mosolyogva közölte, hogy ő már megegyezett a szerzővel a kisebb módosításokban, a könyv természetesen meg fog jelenni, és nem lesz semmi baj. Teljesen fölösleges heveskedni és trágárkodni. Íróársaim

megrökönyödve és rosszállóan néztek rám, én meg nagyon szégyelltem magam. Azóta is szégyellem magam, és meg vagyok győződve, hogy az íróknak nagy szívük van. Büszkén állíthatom, hogy minden magyar íróval beszélőviszonyban vagyok, mindössze talán csak kettővel nem vagyok hajlandó együtt fellépni a nyilvánosság előtt. Vagy legfeljebb hárommal.

A kiadókkal, szerkesztőkkel azonban óvatoskodom. Kéziratot sohasem kínálok fel nekik, csak akkor adok, ha kérnek, és hivatalosan csak röviden beszélgetek velük. Nem hivatalosan persze hosszabban, sok barátom van közöttük, ifjúkori véleményem lényegesen megváltozott, igazán remek emberek, gyanítom, hogy engem továbbra is becsapnak, de igazságosan ítélik meg, értik a szakmájukat, és én az ilyesmit mindig nagyra becsültem.

Az Osiris Kiadó eddig kétszer kért tőlem kéziratot. Jó barátom kérte, akiben teljességgel megbízom. De azért informálódtam egy kicsit, mérvadó helyen elismerően bólogattak az Osiris hallatán. Jó kiadó, jó könyveket jelentet meg, szép könyvesboltjuk van. Szorgalmas lányok dolgoznak ott, és kemény fiúk irányítanak. A kemény fiúk időnként nehéz fiúk. Rámenősek, gátlástalanul kifacsarják a pénzt a könyvekre, ahonnan csak lehet, mert még sokáig szeretnének jó könyveket kiadni. Kedvemre való ügyben keménykednek. Ez talán azt is jelenti, hogy a lelkük nem olyan sötét, amint azt régen egy fiatal író gondolta.

[Herceg Jánosról]

Régóta készülök megírni egy könyvet, amely éjszakai bolyongásaimról szólna, a sötétségről, a nagyon távoli csillagokról, de főleg olyan emberekről, akikkel találkozni lehet éjszaka, írókról, festőkről, zenészekről, színészekről, koldusokról és egyéb csodabogarakról. Valahogy úgy képzelem, hogy ezek az emberek bölcs dolgokat, néha furcsaságokat mondanának nekem, én meg ezt mind leírnám később, és kissé patetikusan talán azt is megírnám, hogy egyik-másik közülük mintha világítana a sötétségben, nem olyan messziről és tisztán mint a csillagok, az már túlragadgolt pátoz lenne, de azért jólesően és közelről és mintha...

Lassan, nagyon lassan gyűlik a nyersanyag, lehet, hogy rossz utcákba járok éjszakánként, leginkább néptelen utcákban, ahol az emberek korán nyugovóra térnek, vagy egyszerűen a maguk dolgával törődnek, és ebben nyilván nekik van igazuk. Néha azért tudok beszélgetni felebarátaimmal, nem mindig azt mondják, amire én várok, bár mondanak feljegyzésre érdemes dolgokat, ez a szöveg azonban mégiscsak lassan gyarapodik, az emberek talán túl korán nyugovóra térnek, mert fáradtak, és kicsit elégük van a világból. Szerencsére időnként találkozom Herceg Jánossal is. Neki sem tetszik túlságosan a világ, de mindig hajlandó végigjárni a majdnem kihalt utcákat, és másokat is biztat erre.

Emlékszem, egyszer régen egy elsőkönyves fiatal írónak menet közben odavetettem: „Írtam a könyvedről. Megdicsértem. Azt hiszem, lesz belőled valami, mert van szuflád.” Az egykori fiatal író azóta is buzgón ír, hiszen Herceg János mintha azt mondta volna, hogy érdemes. Arra is emlékszem, hogy egyszer a legfőbb felettese, aki politikus is volt, tehát hatalommal rendelkezett, a munkahelyén kétértelmű megjegyzéseket tett a munkájára és munkakorára. Akkor megkérdezte tőlem: „Mit

gondolsz, mit akar tőlem tulajdonképpen ez a kis hólyag?” Tudtam, hogy mit akar a Kis Hólyag. Nyugdíjba akarta küldeni Herceg Jánost, mert sokan nem szeretik a sötétben, világosban bolyongó írókat és egyéb csodabogarakat. Herceg János legyintett, kimeszelt magának egy falusi házat, beköltözött oda, és azóta ír is. Van szuflája.

Azt akarom mondani, hogy sok mindent tanulhattunk és tanulhatunk tőle. Különösen mi, akik gyakran magányosnak érezzük magunkat, mert a csillagok igen messziről világítanak, az emberek pedig korán fekvők. Tanulhatunk tőle magatartást, tisztességet és elszántságot.

Talán mégsem egészen reménytelen ez a mi világunk. Érdeemes nekivágni az éjszakai nagy utaknak, akármilyen fárasztóak és lehangolóak sokszor, de ha az embernek egy kis szerencséje van, időnként találkozhat Herceg Jánossal.

Nem öregedett meg⁵ Herceg Jánosról, aki 86 évet élt

Nyolcvanadik születésnapját még elég szépen megünnepeltük. Engem is felkértek, hogy beszéljek róla, valami olyasfélét mondtam, hogy álmatlan éjszakaiimon, amikor a kihalt utcákon kódorgok, mindig abban reménykedem, hogy a sötétben majd bölcs öregemberekkel találkozom, akik majd megfontoltan és okosan beszélnek nekem az életről. Olyan öregemberekkel szerettem volna találkozni, mint Herceg János. Megtapsolták a beszédemet, maga Herceg János is tapsolt, én meg majdnem elszégyelltem magam, amiért öregembernek neveztem, valójában nem volt öreg, legfeljebb gyöngülő hallása utalt erre, de az sem igazán.

Nyolcvanadik születésnapja után is rendszeresen bejárt kéthetenként az Újvidéki Rádióba, és miután szalagra olvasta írásait a földművelésről, a kultúráról, vagy éppen a magyarságról, betért hozzám az irodámba, mindig egyenes derékkal és komoly arccal, tiszta ingben és nyakkendőben, frissen vasalt ruhában. Lármás találkozások voltak ezek, tulajdonképpen csak én lár-máztam, Herceg János csöndesen töprengve beszélt, időnként rám szólt, hogy ne ordítozzak, meghallja ő a halkabb, normális beszédet is, csak a motyogást nem hallja már, de az nem is érdekli. Én tovább ordítoztam, mert fontosnak tartottam, hogy tisztán meghallja mindazt, amit mondok, még ha beleroked is a torkom.

Az emberek mosolyogva mentek el a folyosón az ajtó előtt. Később már nem mosolyogtak. Mert mi odabent egyre kellemetlenebb dolgokról beszélgettünk, néha talán tényleg nem kellett volna mindent kikiabálni. De hát Herceg Jánosnak egyre kevésbé tetszett a körülöttünk fortyogó világ, és nekem sem tetszett. Persze az irodalomról, az írókról is szót ejtettünk. Ilyenkor lecsöndesedett a társalgás, főleg ő beszélt, neves magyar írókról, régi és új ismerőseiről, magáról igen ritkán, ekkor rendszerint közbekiabáltam, a fiatalabb pályatárs nagyképűségével tanácsoltam neki, hogy hanyagolja az apró napi jegyzeteket, írjon egy vas-kos könyvet a saját életéről. Arról, hogy már egészen fiatalon befutó pesti író

⁵ Népszabadság 1995. március 3., 15.

maradhatott volna, és akkor talán..., de ő mégis a kisebbségi író sorsát vállalta fel könyvekkel és sok-sok rövid karcolattal, és arról... egyebek között arról, hogy miért nem szerették sohasem a politikusok. Innentől kezdve ismét emelkedett a hangerő, az emberek elsötétült arccal suhantak végig a folyosón, mert Herceg János sem szerette a politikusokat.

Az országhatárokat sem szerette. Kimért, udvarias ember volt, de a határőrökkel legtöbbször ingerülten összevitatkozott, egy-egy külföldi útja után rövid jegyzetei megkeményedtek. És közben írt saját életéről is, magányosan egy magyarok lakta kis bácskai faluban, ahol vészes gyorsasággal fogyatkozott az őslakosság, akkor már nem találkozunk kéthetenként, az országban elfogyott a benzin, akadózott a közlekedés, mellesleg az ország is megfogyatkozott, legfeljebb telefonon keresztül kiabálhattam a csöndesen írogató Herceg János fülébe.

Most már telefonban sem. Pedig egyre jobban hiányoznak a lármás találkozások.

Naplórészlet egy televízióról

... Szépek voltak azok az ünnepi fogadások, összejövetelek a nagykövetségen. Április 4-ét ugyan nem szerettem, mert akkor sokan tolongtunk, túl sok egyenruha és érdemrend gyűlt össze egy helyen, a Magyar sajtó, a Magyar kultúra vagy a Magyar költészet napján azonban kellemes beszélgetéseket lehetett folytatni érdekes és értelmes emberekkel, és akkor még Belgrádban sem volt égbekiáltó nyomor meg tömegtüntetés, és kötetlen társalgásban üzeni lehetett Budapestre. Igaz, később halszemű és a hónap alatt minden bizonnal pisztolyt viselő emberek faggattak, hogy miről folyt a beszélgetés azon a nemzetiszínű gyanús helyen, és én túlzott részletességgel beszámoltam nekik majdnem mindenről, beismertem, hogy szeretek a nagykövetségre járni, elegáns öltözékű emberek fogadnak már az ajtóban, az alkalmi ünnepségek nem hivalkodóak, de van ott minden, ami kell, a skót whiskytől a tokaji borokig, a téliszalámitól a töltött káposztáig, evés-ivás közben meg természetesen az irodalomról beszélgetek a jelenlévőkkel, hiszen valójában csak ez érdekel igazából, ezután aprólékosan taglaltam az irodalom gondjait, olyannyira aprólékosan, hogy a halszemű emberek egy idő után rám untak, túlságosan okosnak vagy túlzottan ostobának ítélték meg (félek, hogy inkább az utóbbi kategóriába soroltak), akiből nem lehet érdemleges információkat kiperéselni, szánakozva legyintettek, és felhagytak a rendszeres faggatással.

A televíziót sohasem említettem nekik. Pedig minden fogadáson szájaltam a televízióért. Már mint a magyar nyelvű televízióért. Vagyis azt bizonygattam, hogy a magyar nyelv, a magyar kultúra, és egyáltalán, a magyarság érdekében a mai távirányítású és fantáziátlan világunkban mérhetetlenül fontos lenne fel erősíteni a magyar televízió sugárzását, hogy az adásokat messze az országhatárokon túl is foghatnák azok, akik kényszerből ott ragadtak, és szeretnének megmaradni. Akkoriban az volt a véleményem, hogy idegen hatásra a Vajdaságban beszélnek legcsúnyábban anyanyelvünket. Azóta már tudom, hogy tévedtem. Pesten annál csúnyábban beszélnek. A televízióban is. Dühös pillanataimban

kissé szélsőségesen úgy szoktam fogalmazni, hogy ebben a városban tíz ember közül kilenc selypít, pöszít, de leginkább affektál, vagyis felkapdossa a szavak és mondatok farkát. Minden külső kényszer nélkül beszél magyartalanul, és az egészben ez a szomorú.

De a televízió mégiscsak televízió. Tanítja és butítja az embereket. Nem mind-egy viszont, hogy milyen nyelven. Évekig ágáltam érte az elegáns és bensőséges fogadásokon, a vendéglátók persze gyorsan bemértek, tudták, hogy mi a rögeszmém, következetesen rám állítottak egy attasét vagy segédtitkárt, aki udvariasan végighallgatta okoskodásomat, biztosított, hogy továbbítja észak felé meggyőző érveimet, aztán nem történt semmi. Nekibuzdulásaimból annyi haszon származott, hogy a diplomáciai karból szereztem néhány jó barátot. Azóta is kedvelem őket, nagyon sajnálom, hogy egyikükből sem lett miniszter vagy parlamenti képviselő, pedig okos emberek. A legszerencsésebbek is legfeljebb a nagyköveti posztra kapaszkodtak fel. De ők messze vannak, általában távoli országokba küldték ki őket.

Azután mégis megszületett a Duna Televízió. Nem álltatom magam, nyilván nem az én indulatos érvelésem nyomán, de elégedett perceimben a hosszú éveken át hangoztatott igazságomat látom bizonyítottnak. Magyarul beszél közelre és messzire is. Időnként egészen jó műsorokat sugároz. És nem affektál.

Család, vihar, szerkesztés, költészet Naplórészlet Orbán Ottóról⁶

A legvégén kezdem, a költészetnél. Azért kezdem a legvégén, mert a verseket sohasem szerettem, vagy csak titokban szerettem, nyilván amiatt, mert tudtam, hogy sohasem fogok jó verseket írni, így hát legegyszerűbb volt meggyőzni magamat, hogy a költők komolytalan emberek, akik többnyire kóklerkednek, improvizálnak, ezzel együtt néha sikeres sorokat is gyártanak, még engem is képesek elkápráztatni olykor, de én mégiscsak konok prózáíró vagyok, és nem hiszek a rövid távú bűvészkedéseknek. Aztán néhányszor megleptek a költők, bebizonyították, hogy nagyon komolyan is tudnak dolgozni, de én még akkor sem hittem nekik igazából, rövidtávfitóknak tartottam őket, akik majd hamarosan kifulladásra kerülnek.

Orbán Ottóról is sokáig csak annyit tudtam, amennyit egy kortárs magyar írónak tudnia kell egy kortársáról. Vagyis tudtam róla, hogy jó költő, akinek szinte mindenütt közlik a verseit, de ezeket a verseket nekem nem kell okvetlenül elolvasnom, látatlanból is elhiszem róluk, hogy jók.

Így indultam el egy nyáron személyes találkozásra Orbán Ottóval, anélkül, hogy előre tudtam volna, hogy találkozni fogok vele. Szigligetre hívtak meg az Alkotóházba, beparancsoltam családomat egy kis gépkocsiba, és útnak indulunk. (Zárójelben megjegyzem, hogy én az átlagos apáknál jobban aggódom a családomért, elsősorban a gyermekeimért. Erre jó okom van: a fiammal tizenegy

⁶ Népszabadság 1994. október 10., 12. (*Vihar, szerkesztés, költészet. Orbán Ottó rendet csinált* címmel jelent meg itt.)

napos korában édesanyja beleszédült egy üvegajtóba, édesanyja fél óra múlva meghalt, őt véresre vágdalva ápolgatták és varrogatták a kórházban, végül mégis életben maradt, de én éjszakánként, legmélyebb álmomban is, sokáig folyton azt hallottam, hogy keservesen sír. A lányom valamivel szerencsésebb volt, vele nem történt ilyen baleset, de miattam ő sem kezdte igazán boldogan az életét. Magyarországon született, de engem akkor írói idétlenségeim miatt éppen nem engedtek be Magyarországra, így hát nem látogathattam meg, emiatt lányomat zabigyereknek tartották, és emellett még komoly szülői hibát is elkövettünk, Katalin névre kereszteltük, kezdettől fogva mindenki egyszerűen csak Katinak szólította, amire körülötte sokan csodálkozva kapták fel fejüket, hiszen a szomszédos kiságyakban Jeanettek, Nicolettek, Norbertek és Natasák feküdtek, lányomnak tehát teli torokból kellett bömbölnie, hogy kiverelkedje magának az őt megillető kicsinyke helyet ebben a világban. Bömbölt is derekasan, azután Jugoszláviában is ordított és verekedett, de akkor legalább tudtam, hogy miért. Persze aggódtam érte, akárcsak a fiamért, de ezt eltitkoltam a két gyerek elől, mert nem akartam, hogy elpuhuljanak. Kemény, jó nevelést kaptak, nem is volt velük semmi komolyabb baj. Szigligetre is nyugodtan elvihettem őket.)

Az Alkotóházban nagyon jó társaság fogadott. Ott mindig remek emberek jöttek össze, szerettem velük lenni, általában szerettem együtt lenni a magyar írókkal. A szerkesztőktől azonban mindig óvakodtam. Írói pályafutásomtól kezdve mindig csak akkor adtam kéziratot, ha kértek tőlem. Nem tolongtak mindenkor körülöttem, de általában azért rendszeresen kérték az írásaimat, én természetesen könnyelműen mindenkinek megígértem, hogy postafordultával küldöm a legújabb művemet, de mivel eredendően lusta vagyok, sokszor kapkodni, magyarázkodni kényszerültem. Ezúttal azonban készültem. Egy novelláskötetet állítottam össze előzőleg, ebből a kötetből három novellát még sehol sem jelentettem meg. Így érkeztem a vidám társaságba, összeölelkeztem barátaimmal, megebédeltem, és vártam.

Nem kellett sokáig várnom. Orbán Ottó jött be hozzám először. A keze már akkor is remegett egy kicsit, a hangja azonban egyáltalán nem remegett. Nem költőként, szerkesztőként jött. Megkérdezte, hogy van-e eladó prózám. A lelkem mélyén – bár nem a legmélyén – szélesen elvigyorodtam. Minden valamirevaló írónak van eladnivalója, mondtam önérzetesen, azzal kezébe nyomtam a három novellát. Átlapozta őket, egyből kiválasztotta a legjobbat, és elköszönt tőlem. A másik kettőt is gyorsan eladtam, de megfogadtam magamban, hogy ezen túl figyelmesebben fogom olvasni Orbán Ottó verseit. Ismét felbukkant az életemben egy költő, aki nemcsak jó verseket ír, hanem dolgozni is tud. Történetesen szerkeszteni.

Ő is a családjával együtt nyaralt Szigligeten, nyilván ő is féltette gyermekeit – két szép lányát –, ha nem is olyan betegesen, mint én a magam gyermekeit. Egy derűs nyári délutánon elkocsikáztam a Balaton-felvidékre egy filmes ismerősömhöz. Előtte ráparancsoltam gyermekeimre, hogy távollétemben is viselkedjenek illedelmesen. A látogatás jól sikerült, szép, tágas nyári konyhában ültünk, könnyű bort iszogattunk, közben jött egy nyári vihar, de én mindig szerettem a

viharokat, még akkor is, ha fákat döntöttek ki. Ezen a napon és ezen az estén dőltek a fák. Nem tudtam, hogy fiam a vihar előtt Orbán Ottó lányával nekiindult a szigligeti várromoknak. Araszoltak fölfelé a hegyoldalon, a fejük fölött meg egyre lejjebb jöttek a felhők. A hegyfokról német turisták ereszkedtek lefelé, egyikük közölte, hogy odafönt olyan villamosságot érzett a levegőben, hogy szó szerint égnek meredt a haja. A két gyereknek volt magához való esze, visszafordultak, bementek a lakosztályunkba, kiültek a teraszra, és várták a vihart. A vihar meg is jött, tördelte a fákat, a felhőkből zuhogott az eső, a két fiatal meg mindenféle haszontalanságokról fecsegett. Orbán Ottó közben dühösen és aggódva kereste a lányát. Elvonult a vihar, a két gyerek lesétált a társalgóba, én a filmesektől elindultam hazafelé, és elcsodálkoztam a kidöntött fatörzseken.

Ekkor történt meg az, hogy Orbán Ottó rendet vágott a családjában. Röviden, pattogósan megmondta, hogy vihar előtt és viharban hogyan kell viselkedni. Azt hiszem, ritkán szokta felemelni a hangját, de akkor sokan meghallották. És azt is hiszem, hogy a hangerőnek volt foganatja. Mire én hazaértem a letöredezett fatörzsek és faágak között, már mindenütt csönd volt. A lányom nyugodtan aludt, a fiam felébredt félig-meddig, felnyitotta fél szemét, közölte velem, hogy túlélte egy gyönyörű vihart, majdnem szerelmes lett az éjszaka, de úgy látszik, a dolog nem jön össze. Nem is jött össze. Azon az éjszakán nem aludtam, mert akkor is a kelletténél jobban aggódtam gyermekeim sorsa miatt. Feltételezem, hogy Orbán Ottó nyugodtan aludt. Hiszen rendet csinált. Mert ő rendet tud csinálni a családi körben, a szerkesztői munkában és a saját költészetében is. Lehet, hogy remeg a keze, a hangja azonban nem remeg. Az idén megjelentetett egy könyvet „A Költészet Hatalma” címmel. Az alcím: „Versek a mindenségről és a mesterségről”. Pretenciózus cím. Halványsárga könyvborítóra írták rá fekete betűkkel. Érdemes elolvasni. És érdemes elolvasni Orbán Ottó elkövetkezendő verseit is. Őszintén ajánlhatom, hiszen én nem szeretem a verseket.

Vitatkozni szeretnék

Nagyon sajnálom, hogy már nem vitatkozhatom Simsay Ildikóval. Pedig szívesen veszekednék és pörölnék vele a művészetekről, a politikáról, akármiről, akár a halálról is. Hiszen mindenről volt véleménye. Tehát beszélgethetnénk arról, hogy bizonyos embereknek sohasem szabadna meghalniuk. Mert ők mindig mozognak, rájuk mindig lehet számítani, segítenek, ha kell, villámgyorsan véleményt formálnak a világról, és ezt ki is mondják, igen hangosan. Az ilyen emberekkel érdemes vitatkozni, ezekkel érdemes élni...

Egyszer leültetett egy kényelmetlen karosszékre, megengedte, hogy cigarettára gyújtsak, és megfestette a portrémat. Szép az a kép, én kicsit csúnya vagyok rajta, majdnem olyan csúnya, mint a valóságban, a férje rá is mordult emiatt, márpedig ő igazán jártas a festői szakmában, és biztosan igaza volt, én mégis Ildikónak hittem, az ágyam fölé szegeztem a falra a festményt, és mindenkinek büszkén mutogatom magamat, mert jó az a kép, aki festette, az tudott festeni. Festés közben persze beszélt. Ma sem emlékszem, hogyan vetődött fel a téma, de a festékek kavargatásakor igen meggyőzően elmagyarázta, hogy van Isten, és

hogy a hit megszépíti az életünket. Kétkedésre hajlamos ember vagyok, vitatkoztam vele, aztán megnéztem a kész festményt, és elhittem a mondandóját. Azóta is önelégülten és kövéren ülök egy kényelmetlen karosszékben, és szent meggyőződésem, hogy Simsay Ildikóval megéri vitatkozni, ágálni kell vele, és írni kell róla.

Írtam róla. Áttételesen elmotyogtam, hogy jó festő, jó ember, aki mindannyiunkat túl fog élni, mert szeret élni, magától értetendő harsogással szereti a családját, a férjét, a gyerekeit, a barátait és ezt az egész nyomorult világot. Ebben tökéletesen igazam volt. Aztán hazugságokat írtam róla. Beültem egy előkelő hegyoldali villába, ahol kegyetlen dolgok zajlanak, de ő ott is rendet tart, mert amihez hozzáfog, azt hozzáértéssel csinálja.

Most mindezt abbahagyta. Csúnyán itt hagyott bennünket. Beszélni és írni még sokáig fogunk róla. Csakhogy vitatkozni már nem tudunk vele. Pedig nagyon meggyőzően tudott szólni az életről.

Maradjon a galamb⁷

Bevallom Magának uram, hogy én csak egyetlen könyvét olvastam el, a címére nem emlékszem, de jó könyv volt, kicsit ellenszenves fiatal emberek hetykélkednek benne, teljesen indokolatlanul megvernek egy öreg utcai mérlegest, de a beszédük az jó, szellemesen társalognak a kocsmában, megjósolják, hogy errefelé széthullanak majd az összetákolt országok, én ezt nem hittem el akkor, de véletlenül betévedtem egy moziba, megnéztem egy filmet, amelynek magyarra talán úgy fordíthatnám le a címét, hogy „Közeleg a világ vége”, és abban cserzett bőrű, rosszarcú és foghíjas kocsmai cigányzenészek tízpercenként elénekeltek egy dalt a világ végéről, és én ezt a dalt hazafelé menet némi magyaros nosztalgiával lefordítottam anyanyelvemre (visszapergetve a filmet), nagyjából így:

A filmben a cigányprímás azt éneklé, hogy:

„Közeleg a világ vége!”

A bőgős erre rádörmögi:

„Legyen vége!

Nem kár érte!”

Ezt eldúdogattam félhangosan magyar változatban, meg voltam elégedve az átköltéssel, rímelt is, Maga nyilván megért engem, hiszen amolyan íróféle ember, és valakitől úgy hallottam, hogy hajlamos a nemzeti túltengésre, tehát azt is megérti, hogy miért voltam elégedett az idegen dallamú, de mégis magyar szöveggel.

Tudniillik akkoriban Mosztárban éltem, és ott ritkán hallottam magyar beszédet. Járt már abban a városban? Persze, hogy járt, és biztosan megnézte azt a karcsú hidat, amit még a törökök építettek, mert a törökök nemcsak pusztítottak, hanem építettek is errefelé. Hát én festőként ez a híd miatt mentem oda, gondoltam, megfestem különféle szögekből, de titokban azt is terveztem, hogy fejest ugrok a folyóba arról a hídról. Mert nyaranként ez volt itt a nagy esemény. Barnára pácolt izmos fiúk fejest ugrottak a híd korlátjáról, szakavatott zsúri díjakat osztogatott nekik a testtartásért és a vízbe merülésért, a televízió is

⁷ Népszabadság 1997. március 8., 28.

közvetítette az ugrálásokat, és én mindig szerettem a tiszta vizet. Jelentkeztem a versenyre, de szinte az utolsó pillanatban megjött az eszem, visszaléptem, nem sokkal előttem egy albán fiú ugrott le a hídról, gyönyörűen homorított a levegőben, aztán belecsobbant a vízbe, és eltörött a gerince. Holtan húzták ki egy gumicsónakon. Én ettől kezdve csak képeket festettem a hídról, jobbról-balról, előlről-hátulról. És aztán valahogy ott ragadtam. Magyarul ugyan senki sem beszélt velem, de ezt nem is tartottam fontosnak, úgy éreztem, hogy testvériségben élünk, teljesen mindegy, hogy milyen nyelven beszélünk. Akkoriban jutott a kezembe a Maga könyve. Ildikó hozta egy budapesti autóbuszon. A tengerre utazott valamiféle női énekkarral, de elunta az éneklést, leszállt a buszról, betért a pályaudvari büfébe, ahol teljesen véletlenül belém ütközött, örült, hogy magyarul beszélgethet valakivel, bár kissé szégyenlette származását, elmagyarázta nekem, hogy a magyar nők a legutóbbi évszázadban Európában, sőt még a Balkánon is az olcsó lotyók színimájává váltak, és komolyan fontolgatta, hogy nevét Yvette, Zsannette vagy Petrára változtatja, hiszen az ilyen nevek amúgy is divatba jöttek mostanság Magyarországon. Sajnos elmulasztotta a névváltást, Ildikóként lett hírhedt a mosztári kocsmákban, és később még hozzám is hűtlen lett, egy Ferid nevű muzulmán stricéhez szegődött, nálam csak üres bőröndjét és a Maga regényét hagyta. Szomorúságomban és unalmamban elolvastam a könyvet, sőt még a világ végéről szóló versikét is lefordítottam, bár akkor még eszembe sem jutott, hogy valaha Budapestre költözöm, mert nem volt kedvem Yvettek, Zsannettek és Petrák közé jönni. Csakhogy kitört a háború, az emberek gyilkolni kezdték egymást. Ildikó villámgyorsan elpucolt a városból, és én őszintén remélem, hogy azóta Yvette változtatta a nevét, ha a régi foglalkozásánál maradt. Én egy pincében rekedtem sok ijedt emberrel, asszonnyal és gyerekekkel, a pince falai annyira vizesek voltak, hogy a salétrom úgy fehérlett rajta, mint december végén a piros cserepes háztetőkön a téli hópelyhek. A salétromból állítólag puskaport lehet csinálni, gondoltam is erre, de nem csináltam ilyesmit, a puskapor fölöttünk robbant, és én azt is láttam, amikor szétlőtték a szép karcsú hidat. Festettem egy képet a romokról. Vörös és vérgőzös az egész kép. Tudniillik akkor már csak vörös festékem volt, ezt mázoltam a vászonra, néhol fehér foltokat hagytam. Őt festményemet hoztam magammal abból a salétromos pincéből, minden képen a híd látható épségben vagy kettészakítva. Nem rossz képek. Elvergődtem velük Budapestig. Itt szerencsém volt. Egyik festőnő ismerősöm, akit történetesen szintén Ildikónak hívnak, de nem akarja Yvette változtatni a nevét, mert szereti a férjét és tiszteli a családját, beprotezsált egy öreg vegyész-mérnök külvárosi villájába. Az öregúr a mai közbiztonsági állapotokban fél egyedül, ingyen lakást ad erőteljes fiatalembernek, aki időnként megmutatja magát a ház körül. A szomszédságban különben is kocsmát nyitottak, ahol sanda tekintetű cigányok hegedülnek és bögöznek gyanús kinézetű vendégeknek. Beálltam hát fizetett testőrnék az ingyen lakásba, a cigányzenekarral fél óra alatt betanítottam a „Közeleg a világ végét”, és ők azóta is arra zendítenek rá, ha belépek a kocsmába, mert tetszik nekik a nóta, és én megfizetem őket a vegyész-mérnök pénzéből. Az illetőt úgy magamban csak Fehérhajú Szabadkőművesnek nevezem. Elmesélte nekem, hogy ő hithű katolikus és szabadkőműves, rendszeresen jár a templomba és a szabad-

kőműves páholyba, mindkét helyen a Bibliára esküszik, mert szereti az embereket és ezt a nyomorult világot. Emellett szereti a művészeteket is, különösen a festészetet, fiatalkorában tulajdonképpen festő szeretett volna lenni, de az apja komolyabb szakmára irányította. Így lett vegyész-mérnök, és ha már idekénszerűlt, tisztességgel megtanulta a mesterséget, és kitalált néhány újdonságot. Például olyan habarcsot, amely a cementmalterba keverve a falakban elszigeteli a nedvességet. Vagyis, ha az ő kotyvalékával ragasztják össze a téglákat vagy betonlapokat, a talajvíz nem szívárogo fel a magasba, a falak szárazak maradnak. Ez világtalálmány, és még ma is sok pénzt hoz a házhoz. Kár, hogy erről a találmányról nem tudtak azok, akik a salétromos pincét építették... De hagyjuk ezt.

Szóval jól megvagyok az öregúrral, okos ember, még így öregem is, sokat beszélgetünk a festészetéről, szeretne rajzolni és festeni, hiszen már van rá ideje, csak hogy megromlott a látása, ezért csak elképzeli a festményeket. Szerinte a vizuális művészetet agyoncsapta a fénykép és a film feltalálása. Ezek az újdonságok korántsem olyan hasznosak, mint például a szigetelőhabarcs. A festők ma már legfeljebb a fogalmak ábrázolásával érvényesülhetnek. Megkért, hogy fessek meg a „Boldog öreg világot” az ő elképzelése szerint, ami úgy nézne ki, hogy zöld mezőben szilaj ló vágat, fölötte az ég kékjében szelíd galamb röpköd. Előre kifizette a festményt. De én mostanság nem tudok mit kezdeni a zöld és a kék színekkel. Elővettem hát a szétrobbantott vörös hidat, és festettem föléje egy sötét galambot. Az öregúr a gyöngye szemével úgysem tudja megkülönböztetni a színeket. Mielőtt megmutatnám neki, mégis elhoztam Magához a festményt. Talán azért, mert a Maga regényében, ami – ne vegye ezt hízelgésnek – tényleg jó könyv, még nem Yvettek, Zsanettek és Petrák szaladgálnak. Tulajdonképpen tanácsot szeretnék kérni. A híd alá esetleg egy foghíjas száját rajzolnék, a száj azt énekelné, hogy „Legyen vége, nem kár érte.”

Hogy túlságosan érzélgős lenne, és megbontaná a kép harmóniáját? Azt hiszem, igaza van. Ne cifrázzuk a dolgot. Maradjon csak a galamb.

Margitka gondja⁸

Ne haragudjon, uram, lehet, hogy maga másképpen vélekedik, és talán boszszantja pillanatnyi felindultságom, de én egyáltalán nem értem ezt a Valentin-napi giccseskedést. Mi az, hogy Valentin-nap? Mifelénk ezt a kutya sem ugatta meg, már elnézést a közönséges kifakadásért, tisztességgel megünnepeltük a karácsonyt, a húsvétot, a születésnapunkat és a névnapunkat, kényszerből a felszabadulás napját is meg május elsejét, de az ilyen botorkáló Valentin-napokat meghagytuk az angolszászoknak és másoknak a messzi országokban, vagyis azoknak, akik ilyenkor is hajlandók művirágokkal bájolni, optimálisan egészséges és optimálisan ízetlen pulykahúst, spenótot és sóskát enni, minderre azután ugyancsak egészséges és hihetetlenül pocskék sört inni, csinálják a maguk kontójára és mulatságára, ez engem egyáltalán nem zavar, feltételezem, hogy őket sem zavarja, ha én közben egészségtelen fűszeres pörköltöket és gulyásle-

⁸ Magyar Napló 1998/4., 6–7.

vest fogyasztok, nekem speciel ez ízlik, a demokráciában ennyit megengedhetek magamnak, az angolszászok nem is szólnak meg érte, a hazai túllihegők viszont óránként sulykolják belém a Valentin-nap gyönyörűségét. Ha ez így folytatódik, záros határidőn belül Szent István napja helyett az amerikai hálaadás napját fogják kikiáltani nemzeti ünnepnek, a negyvennyolcas szabadságharc kezdete helyett pedig Edward angol király walesi sétalovaglására emlékezünk majd. Egy szolgalelkű, külföldmajmoló országban minden előfordulhat.

Nem mintha kifogásom lenne a szeretet és a szerelem napja ellen, Valentin állítólag ezt példázza. Csakhogy én szeretnék továbbra is megmaradni a karácsonynál és a húsvétnál és a születésnapomnál. Hagyjanak engem békében a kifacsart ünnepekkel, majd szerelmes leszek, ha összejön a dolog valami helyesebb nővel, és ne kívánják tőlem, hogy remekműveket fessek lehetetlen nevű mártírok vagy jóságos hősök emlékére. Mert a probléma itt kezdődik. Ennek a fröcsögő szeretetkampánynak még jóságos házigazdám, a Fehérhajú Szabadvőműves is bedőlt, pedig intelligens ember, de úgy látszik, hogy az elmúlt évtizedek és a mostani évek az ő önértékét is megtépázták, arra kért, hogy Valentin-napig fessek meg egy képet a Szeretetről és a Szerelemről. Racionális alkat, pontosan elmondta, hogy mit kíván a vászonra, enyhe rózsaszín háttér kék-fehér csíkokkal és egy szép meztelen nőt. Viszolyogtam a feladattól, de a Fehérhajú Szabadvőműves kívánságát nem utasíthattam vissza. Rendes ember, okos ember, ingyen szállást ad nekem és megfizeti a festményeimet. Ímmel-ámmal lemázoltam hát a rózsaszín háttért kék-fehér csíkokkal, éreztem azonban, hogy nem mozog jól a kezem, elkezdtem nyugösködni, a határidő viszont szorított. Bizonyára maga is került már ilyen helyzetbe. Mit mond? Most is ilyen helyzetben van? Őszintén sajnálom. Akkor hát megértem kínjaimat. Mázolgattam a kék és fehér csíkokat a rózsaszín felületen, közben éreztem, hogy ellaposult a festmény, haragosan és hangosan töprengtem felette, végül kijelentettem, hogy élő modell nélkül nem lehet igazán ízléses képet festeni. Esztétikai tépelődéseimmel csupán időt akartam nyerni, a Fehérhajú Szabadvőműves azonban nem engedett ki a szorításából. Másnapra elébem rendelte Margitkát.

Nyilván maga is ismeri a mondást, hogy a baj nem jár egyedül, vagy hogy az egyik baj vonzza a másikat. Velem is ez történt. Margitkát ugyanis régről ismerem. Még végzős főiskolás koromban tűnt fel az életemben, meztelenül modellt állt a diplomamunkánkhoz, szép volt hosszú szőke hajjal és pucéran, tulajdonképpen ő volt a legszebb modell a koszos műteremben, és messzemenőleg ő volt a legbutább is. Természetesen mindannyian megpróbáltuk becserkészni, én is kétszer elhívtam moziba, eljött velem, először egy vadnyugati filmet néztünk meg, amikor ő az indiánokat cigányoknak vélte, később valahogyan feleszmélt, és szlávos beütéssel indiánacoknak nevezte őket, másodjára a Grand Prix című autós filmre vittem el, akkor már megsimogattam a combjait, ő pedig lelkesen dicsérte a „Grandpriksz” című filmet, így szó szerint. Én sem mozgok otthonosan a világnyelvekben, mégis megpróbáltam megmagyarázni neki, hogy ez „grandpri”-nek ejtendő. Hiába. Azt hiszem, ez is közrejátszott abban, hogy kiabrándultam az aktfestésből és a nőkből, sajnos csak rövid időszakokra, és diplomálás után Csontváry példáját követve elmentem Mosztárba, többször

lefestetem a szép ívű török hidat, már majdnem a tökéletességig jutottam, amikor martalóc szabadcsapatok ripityára lótték, és engem is szétlőttek volna, ha el nem pucolok Magyarországra. Itt mély lélegzetet vettem, úgy éreztem, hogy otthonra találtam, a Fehérhajú Szabadkőműves befogadott budai villájába, megfizette a tehetségemet, minden jól alakult, erre most a nyakamba szakadt ez a nyavalyás Valentin-nap, és ráadásul Margitka. Időközben megtudtam, hogy Valentin még az epilepsziások védőszentje is... Mi közöm nekem az epilepsziásokhoz?

Természetesen összeöleleztünk Margitkával régi ismerősökként, elcsodálkoztunk kicsiny világunk hatalmas véletlenjein, amelyek összehozzák a régi ismerősöket, és közben az is kiderült, hogy az öreg szabadkőművest érzékeny szálak fűzik a Délvidékhez, ükapja Törökbecsén volt hentes és mészáros, ebből kifolyólag megkülönböztetett figyelemmel istápolja a balkáni magyar menekülteket, engem is főleg ezért fogadott a házába, és Margitkát már másfél évvel ezelőtt felkarolta, kibérelt neki egy kis boltot a belvárosban, ahol Margitka szabadkőműves jelvényeket és egyéb bigyókat árusít, begyűjtött annyi pénzt, amiből visszafizette a támogatást, és egy egész esztendőre előre kifizette egy garzonlakás albérlését Kispesten, a Wekerle-telepen, egy csöndes házban, amely azóta valamelyest felhangosodott, mert egy cigány család költözött a szomszédságba, ettől megélenkült a forgalom és megemelkedett a hangerő a környéken, de egyelőre még elviselhető.

Margitka mindezt igen gyorsan elhadarta, azután kibújt a ruhájából, és meztelenül a díványra feküdt. Hát, hogy is mondjam... Az évek múltával nem sokat okosodott, a teste viszont eléggé meglötyyedt, fehéren szétfolyt az egyébként klasszicista stílusban kifaragott szép virágdíszes heverőn, kedvetlenül maszatolgattam a rózsaszín alapozású vásznon a kék és fehér csíkok között, Margitka a tapasztalt modell fegyelmességével nyújtózott hangos mozdulatlanságban, mert kényelmes fekvőhelyzetében folyton beszélt. Az emberi gonoszságról és lelketlenségről. Elmondta, hogy háromnegyed évvel ezelőtt kölcsönként fél évre félmillió forintot egy becsületesnek látszó embertől. Erről írást is adott, a féléves határidő lejárt, neki apróbb anyagi gondjai támadtak, az egykor becsületesnek látszó ember viszont egyre pimaszabbul követelődzik. Egyáltalán nem veszi figyelembe mások átmeneti nehézségeit. Ecsetmártogatás közben megjegyeztem, hogy az életben előfordul ilyesmi, mármint, hogy a hitelezők időnként viszszaérlik a pénzüket. Ezután reménykedve megkérdezte tőlem, hogy vannak-e esetleg olyan ismerőseim, akik hosszabb távra nélkülözni tudnának félmillió, vagy inkább egymillió forintot. Megnyugtattam, hogy rengeteg ilyen barátom van, alig várják, hogy ismeretlen szőke nőknek meghatározatlan időre kölcsön adjanak több milliót is, mostanában azonban valamiért messze elkerülnek ezek a nagylelkű emberek. Már csak egy híres író barátom áll velem szóba, neki majd megemlítem a dolgot. Magára gondoltam, uram. Nincs véletlenül kidobni való egymilliója? Esetleg másfél. Micsoda? Mindössze ötezer forintja van? Tudtam, hogy mostanság gyalázatosan fizetik az írókat, de nem gondoltam, hogy ennyire. Az ügylet lebonyolítása ugyanis sürgetővé vált. Az éjjel sírva telefonált rám Margitka. Merényletet követtek el ellene. Reggel kinyitotta a jelvényes sufniáját, és odabent nagy meglepetésére egy csuklyás férfit talált. Bizonyára a hátsó ajtót törte

fel, így jutott be az üzletbe. Magas férfi volt, Margitka elmondása szerint kulturált beszédű, ledarált néhány sima illedelmes mondatot, azután egy gázpisztollyal Margitka arcába lőtt, elköszönt és kísértelt az utcára. Később jöttek a rendőrök, gyöngéden, udvariasan viselkedtek, mélységesen együttéreztek Margitkával, sokáig faggatták, mindent gondosan leírtak, de ettől Margitka megsebzett arcával még halálfélelemben él, és a segítségemet várja. Ez az átok Valentin-nap meg gyorsan közeledik. Mit kezdjek egy szétfolyó, elcsúfított arcú modellel?

Hogy mondja? Fessek két képet a Szeretetről és a Szerelemről? Az egyiket adjam Margitkának, és mondjam, hogy legalább félmilliót ér? Várjon, ezen gondolkodnom kell egy pillanatig... Talán nem is rossz ötlet. Maguk írók tele vannak ötletekkel és, elnézést a modortalanságért, alapjában véve sötét gazemberek. Egyetlen gesztussal halálra butítják az amúgy is buta embereket. Ennyi ésszel beléphetne a napi politikába, ezt már régebben is javasoltam, sokkal több pénzt keresne, mint az irományaival, vagy mint én a mázolványaimmal. És akkor segíthetne a megrettent nőknél ebben a gonosz világban. De azért köszönöm a tanácsot. Kétszeresen lepingálom azt a festményt. Ha kellőképpen felforrósítom magam, egymillió képet is meg tudok festeni. Margitka szétfolyó bájait majd feszesre szorítom, sebes arcát hamvasra lágyítom, a háttér meg adva van. Persze, kicsit nehéz lesz vevőt találni egy ilyen drága műalkotásra. Még hogy Valentin-nap! Szerelem és Szeretet, meg az epilepsziások! De ez már legyen Margitka gondja.